

Пам'ять по-чиновницьки. Як на місці масових розстрілів звели скотомогильник

Віталій Гамма біля скромної пам'ятної плити

Земля ворушилася три дні... Ця страшна фраза часто звучить у спогадах про винищення євреїв у роки Голокосту. Єврейською кров'ю окроплена вся Україна — міста, села, урочища, поля, ліси... Кожен клаптик землі чув біль перерваного єврейського життя, вбираючи в себе кров і останні стогони нещасних.

9 липня 1941 року німецькі війська окупували Житомир. З оперативного зведення генштабу Червоної армії відомо, що ліквідувати прорив не вдалося, тому довелося перерізати дорогу на Новоград-Волинський і підірвати міст через річку Ірша, щоб зупинити рух німецького транспорту.

Разом з німецькими військами у Житомир увійшла зондеркоманда 4а (SK4а), а потім 4в (SK4в), а також айнзацгрупи, які створили свої штаби.

Через цю місцевість повинні були пройти поїзди з депортованими євреями зі Східної Європи, кінцевим пунктом для яких повинен був стати табір смерті, але переповненим ешелонам довелося вивантажити людей, оскільки шлях виявився підірваним. Плани були порушені, але німці використовували засуджених до смерті людей для ремонту залізничної колії.

Станція Нова Борова (до 1957 р. — Турчинка)

Євреїв поселили у колгоспний корівник, неподалік від станції Турчинка. Серед «контингенту» було багато маленьких дітей, люди вмирили від виснаження, тифу, дизентерії, важкої роботи, просто від холоду (спати доводилося на землі, встеленій гноєм). Тіла спалювали або закопували.

У грудні 1943-го Червона армія визволила Житомир (бої йшли два місяці), але перед цим відступаючі німецькі війська розправилися з євреями, які залишилися в живих.

«Наша хата була найближчою до корівника, з якого постійно доносився дитячий плач, — згадувала уродженка с. Старий Бобринь Яніна Александрович. — Я приносила їм їжу і воду, коли вдавалося обійти охорону. Воду пили по ковтку, але всі, євреї завжди всім ділилися... У корівнику безперервно плакали маленькі діти, які повзали по мертвим або хворим батькам, які лежали на гної... В один із днів 1943 року всіх завантажили на вози і відвезли до ями у лісі. Змучених людей навіть не розстрілювали, багато хто вже був живим трупом, їх закопали живцем і засипали вапном. Земля ворушилася три дні... Німці нікого не підпускали туди всі три дні, навіть виставили охорону з поліцаїв навколо».

**AZ UKRAJNAI KUPACSEZ (DOROGHIS) TELEPÜLÉS TERÜLETÉN
A 3. VILÁGHÁBORÚBAN ELHUNYT BUKKASZÓI GÁTALOS KATONÁK
NÉVSORA**

Українська назва	Ім'я	Рік	Українська назва	Українська назва	Рік	Українська назва
Дорожній Купач	Іван	1928	Буккаш	Буккаш	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1934	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1940	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1941	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1942	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1943	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1944	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1945	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1946	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1947	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1948	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1949	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1950	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1951	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1952	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1953	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1954	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1955	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1956	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1957	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1958	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1959	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1960	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1961	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1962	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1963	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1964	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1965	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1966	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1967	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1968	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1969	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1970	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1971	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1972	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1973	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1974	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1975	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1976	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1977	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1978	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1979	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1980	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1981	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1982	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1983	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1984	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1985	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1986	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1987	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1988	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1989	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1990	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1991	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1992	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1993	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1994	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1995	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1996	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1997	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1998	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	1999	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29
Дорожній Купач	Іван	2000	Добрий	Миколаївський	1943	1943.08.29

Hírvadások Minisztériumának
Nemzeti Adattárának Közlönye

Схема вбивства у нацистів була відпрацьована — тіла засипали гідроксидом кальцію (у побуті — вапно), щоб прискорити розкладання і прибрати запах плоті, яка розкладається...

Місцевий уродженець, історик Павло Шемет свідчить, що до 1990-х років місце масового розстрілу в урочищі Губково взагалі не було позначено, корівник знесли в 1950-х. Але коли приїхали родичі убитого там рабина Моше Вайса, два старожила чітко вказали їм ділянку, де розігралася трагедія. Вони з точністю до метра пам'ятали локацію, описавши деякі деталі. З їхніх слів, це було відомо від поліцаїв, щоправда, не зрозуміло, ким вони доводилися оповідачам...

Коли пару разів копнули лопатою, наткнулися на кістки з черепом. Після чого обережно повернули все на місце, а рабин прочитав молитву. Тоді з'явилася і встановлена на кошти родичів Вайса скромна плита з написом на івриті: «У цій братській могилі невідоме число братів наших, синів Ізраїлю, убитих в освячення Імені Всевишнього руками нацистів, хай зітреться їхня пам'ять, і серед них вчитель наш рав Моше син раббі Іцхака Якова і Рохл Вайс (нехай Всевишній воздасть за їхню кров) з міста Клаузенбург». Клаузенбург — це сучасна Клуж-Напока на північному заході Румунії — місто, де євреї становили третю за чисельністю громаду (після угорців і румунів).

Пам'ятна плита, встановлена на кошти родичів рабина Вайса

Про трагедію пам'ятали місцеві жителі, але її ретельно приховувала влада. Щоправда, коли собаки почали навкруги розносити людські кістки (яма, в яку скидали тіла, була не дуже глибокою — воронка від бомби), навіть чиновники занепокоїлися, шила у мішку не сховаєш... Але раптово неподалік звели скотомогильник, а обурених людей влада заспокоювала, мовляв, не єврейські це кістки, а останки худоби. Мабуть, і справді, нагорі ставилися до євреїв як до худоби.

Поховання знаходиться у лісі біля траси відразу за селом Старий Бобрик, де і стояв корівник з мучениками. Місце знову (про нього знали лише старожили, які пережили війну) було виявлено Віталієм Гаммою-Кожем'якою з селища Нова Борова та Юрієм Шкуринським, які разом з волонтерами громади організували відновлювальні роботи на братській могилі, адже з часів приїзду родичів убитого рабина пройшло 25 років. Ділянка був прихована від людського ока високою травою і зміцнілими березами і дубами...

«Дізнавшись про це місце, я почав збирати інформацію, крок за кроком почав вибудовуватися ланцюжок фактів, який привів до встановлення більш ніж 200 прізвищ, що містяться у мартиролозі Яд Вашем, — розповідає Віталій. — Жертвами стали євреї з Польщі, Румунії, Угорщини. У списках цілі сім'ї з дітьми, що підтверджує те, що люди застрягли у Турчинці, а не прибули на роботу і були вбиті не там, де спочатку планували нацисти».

Волонтери прибирають територію братської могили

Волонтери вже втретє без будь-якої допомоги влади прибирають територію з допомогою членів місцевої громади та Юрія, який вміло вправляється з бензопилою. Віталій з друзями навіть спорудили тут лавочку для тих, хто хоче посидіти на самоті біля цього місця. При цьому волонтер справедливо зауважує, що варто було б встановити тут пам'ятник з іменами жертв, щоб люди могли схилити голови перед єврейськими мучениками біля місця їхнього останнього спочинку. Ця земля пам'ятає останні подихи нещасних, і вона замовкла разом з передсмертним дитячим плачем і муками матерів. Залишається сподіватися, що єврейські організації відгукнуться і допоможуть поставити тут невеличкий меморіал, відновивши ще одну втрачену сторінку часів Голокосту.

Анна Чернявська, спеціально для «Хадашот»